

ЩОДО ПРОБЛЕМ ІНСТИТУЦІЙНОЇ КРИЗИ У СВІТІ

AS FOR THE PROBLEMS OF THE INSTITUTIONAL CRISIS IN THE WORLD

Ткаля О.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті зроблено аналіз наявних проблем у тих країнах, які задають світові політичні тренди, заради можливості заздалегідь визначити потенційні наслідки від їх наслідування. При дослідженні робиться акцент на країнах Європи, США.

Розкривається необхідність правильного вибору соціальних, політичних та економічних інститутів для впорядкування взаємин між людьми, як результат, стабільність і розвиток суспільства. Звертається увага на такі ключові інституції, як повага до прав приватної власності, політичний плюралізм, свобода слова, ефективність судової системи, стабільність і поміркованість фінансової політики тощо.

Відстежено низку проявів інституційної кризи й окремі інституційні загрози. Проаналізовано статистичні дані щодо ключових інституційних проблем: негативні демографічні тенденції, у тому числі міграційні, масове перенесення промислових виробництв, проблеми соціального забезпечення й терористичні загрози, економічні кризові явища. Виділяється, що податки, що зростають, і сумнівне їх використання на соціальне забезпечення нерезидентів підривають упевненість населення в напрямках фінансової політики держави. Додає негативного впливу також підвищення рівня злочинності, формування гетто й небезпечних осередків, що відбиває бажання в багатьох потенційних підприємців йти на ризик і започатковувати власну справу.

У результаті дослідження виділено декілька інституційних проблем: в економіко-політичній сфері; щодо взаємодії формальних і неформальних інститутів, недосконалість інститутів, орієнтованих на соціальну сферу, подолання бідності, підтримання населення, забезпечення високого рівня життя, а також проблеми та недоліки майже в усіх ланках адміністративної, політичної, організаційно-правової, фінансово-монетарної політики.

Зроблено висновок, що сучасна інституційна криза є невід'ємним складником кризи глобальної світобудови, західної цивілізації та міжцивілізаційних взаємодій. Сучасне зростання негативних наслідків в економіці, гострота соціальних і політичних реакцій у суспільстві вказують не стільки на економічні прорахунки чи зовнішні шоки, скільки на вади сучасного управління, нехтування інституційними чинниками розвитку національного господарства.

Ключові слова: інститути, суспільні інститути, політичні інституції, кризові явища, інституційна криза, криза конкурентоздатності, економічні кризові явища.

An analysis of the existing problems in those countries that set global political trends, in order to be able to determine in advance the potential consequences of following them. The study focuses on European countries, the United States.

The need for the right choice of social, political and economic institutions to regulate relations between people and as a result of stability and development of society is revealed. Attention is paid to such key institutions as respect for private property rights, political pluralism, freedom of speech, efficiency of the judiciary, stability and moderation of financial policy, etc.

A number of manifestations of the institutional crisis and some institutional threats were observed. Statistical data on key institutional problems are analyzed: negative demographic trends, including migration and mass relocation of industrial production, social security problems and terrorist threats, economic crises. It is pointed out that rising taxes and their dubious use of social security for non-residents undermine public confidence in the financial policy of the state. It also has a negative impact on rising crime, ghettos and dangerous hotspots, which discourages many potential entrepreneurs from taking risks and starting their own businesses.

As a result of the research, several institutional problems were identified: in the economic and political spheres; on the interaction of formal and informal institutions, the imperfection of institutions focused on the social sphere, overcoming poverty, maintaining the population, ensuring a high standard of living, as well as problems and shortcomings in almost all areas of administrative, political, organizational and legal, fiscal and monetary policy.

It is concluded that the current institutional crisis is an integral part of the crisis of the global universe, Western civilization and inter-civilization interactions. The current growth of negative consequences in the economy, the severity of social and political reactions in society indicates not so much economic miscalculations or external shocks, but rather the shortcomings of modern governance, neglect of institutional factors of national economy.

Key words: Institutions, public institutions, political institutions, crisis phenomena, institutional crisis, competitiveness crisis, economic crisis phenomena.

Останнім часом Україна все активніше інтегрується в глобальні світовий простір і намагається перейняти той досвід, який дав змогу найуспішнішим державам досягти такого статусу. Як відомо, ті віяння, які в передових країнах уже встигли стати звичними, для України тільки зараз стають можливими. Отже, досить актуально розглянути тенденції політичного будівництва розвинутих країн (особливо Європи), які ще не встигли повною мірою впровадитися в українську дійсність, оскільки це допоможе уникнути сліпого копіювання руйнівних патернів їхньої поведінки та навчитися не тільки на позитивного, а й на негативного досвіду світових лідерів.

Успіх тієї чи іншої країни – одвічне питання для економістів, соціологів, істориків. Створюючи свої теорії, вони намагаються віднайти той ключовий фактор, який призвів до формування саме тієї картини світу, яку ми бачимо зараз. Найбільш розгорнутою концепцією з усіх тих, що нині присутні в науковому дискурсі, доречно вважати інституційну, чи нортіанську (за ім'ям засновника) теорію. Відповідно до її положень, єдиною по-справжньому

значимою причиною економічного зростання є правильний набір інститутів (інституцій) і механізмів їх існування. Інститути – це сукупність норм, правил, установок і традицій, укорінених у суспільстві, які визначають, упорядковують і регулюють взаємини між людьми, їхню поведінку, «звід встановлень і правил, що забезпечують правильну й передбачувану поведінку. Інститути – це «правила гри» в суспільстві або, висловлюючись формально, створені соціумом обмеження, які організують взаємини між людьми» [1, с. 19].

До ключових інститутів, які є фундаментом держав світового масштабу, відносять повагу до прав приватної власності, політичний плюралізм, свободу слова, ефективність судової системи, стабільність і поміркованість фінансової політики (сюди можна віднести, наприклад, незмінну політику у сфері податків, соціального обслуговування). Звісно, порівнюючи будь-які дві країни, ми не помітимо абсолютної ідентичності у функціонуванні їхніх суспільних інститутів, проте, аналізуючи історію розвитку Західної Європи, США й так званих «Азіатських тигрів»,

можна виділити багато спільного. Проте, спостерігаючи за тим, як більшість зі згаданих країн нині веде свою внутрішню та зовнішню, особливо фінансову та міграційну, політику, виникають питання щодо кризових проявів фундаментальних засад.

Серед науковців, що займалися дослідженням окресленого питання, варто виділити таких представників наукової спільноти, як Д. Алексєєв, Е. Даттон, Р. Капеллошніков, Ю. Кузнєцов, Р. Лінн, Д. Норт, О. Потьомкіна, А. Станкевічюс, В. Сіденко, О. Фрідман, Ф. Хайек, О. Шпенглер та інші.

Метою дослідження є аналіз та узагальнення наявних проблем у тих країнах, які задають світові політичні тренди, заради можливості задалегідь визначити потенційні наслідки від їх наслідкування.

У сучасних умовах частіше мова ведеться про економічні кризові явища, такі як фіскальна криза, криза конкурентоздатності, що проявляється у великому і тривалому дефіциті торговельного балансу, банківська криза тощо. Але більшість учених вважає, що ці кризові явища виходять далеко за межі економіки та мають також політичний і соціальний характер.

Почати необхідно з того, що сьогодні в Європі спостерігаються рівні природної народжуваності, що значно поступаються рівню відтворення населення: мінімум 2,1 дитини на жінку. З 1950 року середньосвітовий рівень кількості дітей у сім'ї становив 4,7, а до 2017 року впав майже вдвічі – до 2,4. За прогнозами групи експертів, у 2100 році він знизиться до 1,7 [2].

Як демонструє дослідження 2016 року, люди з більш високим показником IQ володіють значно меншою фертильністю, що неминуче призводить до погіршення демографічної ситуації серед найбільш вискоєфективних членів суспільства [3]. Поєднуючись із так званим «тягарем білої людини» – відчуттям сорому та провини перед вихідцями з країн, що не досягли значних показників успішності, цей кризовий чинник призводить до того, що провідні країни світу відкривають свої кордони для значно менш цивілізованих мігрантів, які не мають наміру асимілюватися серед корінних жителів, проте допомагають тримати кількісні показники населення на достатньому рівні.

Так, за даними ООН, період із 2000 року по 2020 рік кількість осіб, які вимушено перемістилися через міжнародні кордони, подвоїлося з 17 до 34 мільйонів, що становить близько 16% загального зростання числа міжнародних мігрантів у всьому світі за цей період, тоді як лише 4% мігрантів проживали в країнах із низьким рівнем доходу, країни із середнім рівнем доходу були місцем проживання 31% усіх мігрантів [4].

У 2020 році лише легальних біженців у Європейському Союзі налічувалося більше ніж 1,3 мільйони, з яких чверть – сирійці, а також значною мірою афганці, іракці та вихідці з інших країн, для яких «європейські цінності», м'яко кажучи, не є чимось звичним. При цьому вони отримують значну державну підтримку: так, наприклад, окрім забезпечення житлом, близько 250 доларів США щомісячно виплачує Британія, 200 – Франція, трохи більше 1000 – Швейцарія. Водночас офіційна статистика ФРН свідчить: за три роки не більше 20% біженців знайшли роботу, переважно в найменш оплачуваних сферах із найнижчими вимогами до працівників [5]. Недостатньо мотивовані, щоб шукати роботу, більшість переселенців живуть на соціальну допомогу, а деякі встають на кримінальний шлях, тоді як загальна злочинність у Німеччині знизилася, кількість правопорушень за участю іноземців, зросла – з 28% у 2014 році до 35% у 2017 році.

Член ради комуни Арбург (міська комуна в кантоні Аргау, Швейцарія) Мартина Бірхер зазначає, що, за результатами аналізу статистичних даних, 75% біженців живуть на соціальну допомогу. Проте навіть така ситуація у Швейцарії ще не найгірша в Європі: рекордсменом тут є Швеція, де біженці працюють лише в 0,303% випадків [6].

Ще одна больова точка, пов'язана з міграцією, – це розподіл соціальних благ. Поява мас іммігрантів, життєві обставини яких гірші, ніж деякі верстви іспанського суспільства, вплинула на перерозподіл доходів у сфері соціального забезпечення. В Іспанії, наприклад, найчастіше іммігранти з підробленими документами в Іспанії отримують допомогу з безробіття або доступ до соціального житла. Для отримання інших пільг, таких як державна освіта або охорона здоров'я, іммігрантам навіть не потрібно отримувати дозвіл на проживання [8, с. 45].

Крім того, негативні демографічні тенденції та масове перенесення промислових виробництв в азіатські країни погіршувало в цілому економічну ситуацію в Європі та, як результат, криза конкурентоздатності серед європейських країн.

Ще один прояв кризовості інституцій – це терористична загроза, породжена стрімким напливом представників радикальної релігії, найяскравішим прикладом якої стала Франція, де з 2015 року внаслідок атак джихадистів загинула 291 людина, змусила ЄС витратити на заходи безпеки рекордні суми коштів: якщо у 2015 році ця сума становила близько двох мільярдів євро, то у 2019 році вже перевищила 3,5 мільярда євро. Дійшло до того, що у 2017 році міністр внутрішніх справ Німеччини Томас де Мезьєр запропонував фактично «відкупитися» від біженців, сплачуючи їм грошову винагороду за повернення на батьківщину [8].

Наслідком подібної фінансової політики, суть якої – вочевидь, нецільове використання коштів платників податків, є свого роду «трудоий нігілізм»: менше ніж для половини жителів Німеччини головне джерело доходу – власні заробітки. За даними Федерального статистичного відомства у Вісбадені, у 2000 році 41% жителів країни заробляли на життя своєю оплачуваною роботою, тоді як у 2018 році – лише 47% [9].

Незважаючи на процеси економічного відновлення після найтяжчої фази пандемії, загальна кількість безробітних в Америці залишається на високому рівні – 6,071 млн осіб, тоді як до кризи допомогу отримували 1,7 млн осіб. Зараз найменше американський безробітний отримує в штаті Міссісіпі (3340 доларів США на місяць), найбільше – у Масачусетсі (5692), медіанний річний дохід у країні – 31 099, або 2591 на місяць. «Таким чином, безробітні сьогодні заробляють наполовину більше, ніж усе населення заробляло до карантину», – підсумовує Йон Трісі, видавець інвестиційного бюлетеня Fuller Treacy Money [10].

Зважаючи на те що останні «ковідні» роки тяжко назвати репрезентативними, вважаємо доречним навести результати доповіді Всесвітнього банку за 2018 рік. Згідно з ним, темпи економічного зростання в країнах регіону Європи та Центральної Азії у 2018 році знизилися до 3,1%, а з урахуванням уповільнення темпів зростання світової економіки та невизначених перспектив очікувалося, що у 2019 році вони виявляться ще нижчими [11].

Проаналізувавши розвиток інституціонального середовища, можемо виділити декілька напрямів проблем:

- проблеми в економіко-політичній сфері (недосконалість демократичних інститутів, бюрократія майже на всіх рівнях, неспроможність державою передбачити й ефективно контролювати наслідки прийнятих нею рішень тощо);
- проблеми щодо взаємодії формальних і неформальних інститутів (слабкість розвитку демократичних і формальних механізмів специфікації та захисту права власності, існування можливостей уникнення й невиконання формальних правил);
- проблеми та недоліки майже в усіх ланках адміністративної, політичної, організаційно-правової, фінансово-монетарної політики;
- недосконалість інститутів, орієнтованих на соціальну сферу, подолання бідності, підтримання населення, забезпечення високого рівня життя.

Аналізуючи вищевикладене, можна з упевненістю вказувати на певного роду інституційну кризу в провідних державах світу. Податки, що зростають, і сумнівне їх використання на соціальне забезпечення нерезидентів підривають упевненість населення в напрямках фінансової політики держави. Зневіра в необхідності сумлінно працювати задля досягнення успіху пригнічує суспільні інституції, націлені на заохочення ініціативності й підприємництва. У меншій кількості людей виникає бажання зайнятися підприємницькою діяльністю, просто через відсутність мотивації докладати значних зусиль, щоб протягом довгого часу жити не набагато краще, ніж ті, хто просто користується державними соціальними послугами. Додає негативного впливу також підвищення рівня злочинності, формування гетто й небезпечних осередків, що відбиває бажання в багатьох потенційних підприємців іти на ризик і започатковувати власну справу.

Результатами зростання таких «лівих» віянь у політичній сфері є відмова визнати об'єктивні відмінності в розвитку представників різних країн, занепад традиційних сімейних цінностей, збільшення ролі державного впливу на життя громадян, активне соціальне забезпечення найменш ефективних прошарків суспільства – усе

це йде всупереч тим інституціям, які дали можливість світовим лідерам зайняти своє місце на п'єдесталі.

Отже, нині ми можемо на власні очі побачити, як реалізується прислів'я: «Тяжкі часи породжують сильних людей, а сильні люди створюють гарні часі. Гарні ж часи породжують слабих людей, а вони створюють тяжкі часи». Покоління, які мають нагоду просто користуватися надбаннями тих, хто заклав фундамент держав-флагманів, не відчують відповідальності за збереження та розвиток цих інституцій. Які це має наслідки – ми бачимо кожного дня в новинах.

Отже, сучасна інституційна криза є невід'ємним складником кризи глобальної світобудови, західної цивілізації та міжцивілізаційних взаємодій. Вона свідчить про недосконалий характер абсолютизації та універсалізації інститутів. Сучасні інститути глобального управління й економічного регулювання мають бути не лише економіко-політичними, а й екологічними, соціальними, духовними, не прозахідними, але міжцивілізаційними. Інституційні зміни можуть стати основою, фундаментом для подальшого розвитку й удосконалення політичних, соціальних та економічних інститутів, які тривалий час існували в старому соціально-економічному середовищі суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. А.Н. Нестеренко ; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. Москва : Фонд экономической книги «Начала», 1997. 180 с. URL: <http://cee-moscow.com/doc/izd/North.pdf> (дата звернення: 01.12.2021).
2. The Lancet Journal: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study, 2020 p., 22 с. URL: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30677-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30677-2/fulltext) (дата звернення: 01.12.2021).
3. Edward Dutton, Dimitri van der Linden, Richard Lynn «The negative Flynn Effect: A systematic literature review» 2016 p., 7 с. URL: <https://www.gwern.net/docs/iq/2016-dutton.pdf> (дата звернення: 01.12.2021).
4. United nations Population division. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/imr2020_10_key_messages_ru_1.pdf (дата звернення: 01.12.2021).
5. Основные показатели международной миграции на 2020 год: 10 основных сообщений. 2020. 3 с. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/imr2020_10_key_messages_ru_1.pdf (дата звернення: 01.12.2021).
6. Швейцария деловая: «Сколько беженцы-социальщики стоят швейцарским коммуналь?» 2015. URL: <https://business-swiss.ch/2015/07/bezhentsy-sotsial-shhiki-shvejtsarskim-kommunam/> (дата звернення: 01.12.2021).
7. Меняющийся Запад и его роль в регулировании глобальных процессов (Мировое развитие. Выпуск 21) / ред. колл. : К.Р. Вода, К.А. Годованюк, А.А. Давыдов и др. Москва : ИМЭМО РАН, 2019. 288 с. URL: <https://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2019/2019-019.pdf> (дата звернення: 01.12.2021).
8. Europe commission official site: «The EU Budget for 2019: growth, solidarity and security in Europe and beyond. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6381 (дата звернення: 01.12.2021).
9. Made for Minds: «Менее половины населения ФРГ работает». 2019. URL: <http://surl.li/avohj> (дата звернення: 01.12.2021).
10. Ведомости: «Безработные американцы в кризис получают больше работающего населения». 2020. URL: <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/04/30/829389-bezrabotnie-amerikantsi-v-krizis-poluchayut-bolshe>.
11. World Bank. 2019. Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2019: Financial Inclusion. Washington, DC : World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/31501>.